

УДК 378.4(430)

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2017.07.45-63>

Євген Хан

кандидат історичних наук,
молодший науковий
співробітник науково-дослідної
частини Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У БОЛОНСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: 12 РОКІВ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Анотація. Важливою складовою євроінтеграційних прагнень України була і залишається інтеграція та поглиблення співпраці з Європою у сфері вищої освіти. Наша держава протягом багатьох років є важливим стратегічним партнером для Європи. З початку здобуття Україною незалежності влада нашої держави постійно декларує прагнення до запровадження європейських принципів в усіх сферах суспільного життя. Не є виключенням і сфера освіти та науки. У 2005 році Україна підписала Болонську декларацію, тим самим офіційно приєднавшись до Болонського процесу та взявши на себе зобов'язання брати участь у реформуванні системи вищої освіти та запроваджувати європейські освітні стандарти в системі вищої освіти. Україна протягом багатьох років тісно співпрацювала з європейськими країнами у сфері освіти та науки. Протягом 25-ти річного періоду між нашою державою та європейськими країнами було підписано цілу низку міжнародних угод, як на рівні Урядів держав, так і на рівні Міністерств освіти. Крім того є значна кількість міжвідомчих домовленостей на рівні вищих навчальних закладів. 19 травня цього року виповнюється рівно дванадцять років від тоді як наша держава офіційно приєдналася до Болонського процесу, підписавши Болонську декларацію. Дванадцятирічний досвід участі України у Болонському процесі і

досі викликає значний інтерес та і досі продовжує дискусію в українському суспільстві, в першу чергу серед академічної спільноти, студентів, викладачів, а також і серед політиків, урядовців, аналітиків та експертів.

У даній статті представлені основні здобутки та ключові позиції переходу української системи вищої освіти на європейські освітні стандарти в рамках дванадцятирічної участі нашої держави у Болонському процесі.

Ключові слова: *Європейський освітній простір, Болонський процес, вища освіта.*

Важливою складовою євроінтеграційних прагнень України була і залишається інтеграція та поглиблення співпраці з Європою у сфері вищої освіти. Наша держава протягом багатьох років є важливим стратегічним партнером Для Європи. З початку здобуття Україною незалежності влада нашої держави постійно декларує прагнення до запровадження європейських принципів в усіх сферах суспільного життя. Не є виключенням і сфера освіти та науки. У 2005 році Україна підписала Болонську декларацію, тим самим офіційно приєднавшись до Болонського процесу та взявши на себе зобов'язання запроваджувати європейські освітні стандарти в системі вищої освіти у процесі реформування вітчизняної освітньої системи. Багато років наша держава прямує шляхом змін, реформ та перетворень, 12 з них – ми прагнемо долучитися до європейського освітнього простору, беручи участь у Болонському процесі.

Мета статті полягає в тому щоб проаналізувати основні здобути, реалізовані чи нереалізовані можливості, позитиви та негативи пов'язані з реформами в освітній сфері та з участю України У Болонському процесі.

Джерельною базою у дослідженні даної теми є Закони України та урядові документи, накази, постанови та розпорядження Міністерства освіти та науки України, міжнародні угоди, а також офіційні представництва та інтернет-сайти європейських освітніх програм. Важливим джерелом у дослідженні даної теми є звітні, статистичні матеріали за попередні роки, а також моніторингові

дослідження інтеграції української системи вищої освіти до європейського освітнього простору.

Проблемою реформування освітньої сфери та міжнародної співпраці у сфері освіти і науки, зокрема участі України у Болонському процесі, займається велика кількість європейських та вітчизняних учених, дослідників у сфері права, освіти і науки, також ця тема є досить популярною і висвітлена у працях деяких урядовців та українських політиків різного рівня, керівництва і адміністрації українських вищих навчальних закладів. Серед найвідоміших спеціалістів у цій сфері можна виділити праці В. Кременя [1], Г. Січкаренка [2], О. Литвина [3], М. Згуровського [4], В. Андрущенка [5], В. Вікторова [6], М. Данилишина [7], Г. Калінічевої [8], В. П. Бех [9] та ін.

19 травня 2005 року Україна, підписавши Болонську декларацію, стала офіційним учасником Болонського процесу, що мав на меті створення єдиного європейського, зрозумілого та сучасного освітнього простору. Разом з тим, наша держава мала дотримуватися основних принципів та загальних європейських освітніх стандартів, передбачених Болонською декларацією [10]. Основними принциповими позиціями створення зони європейської вищої освіти (цілі Болонського процесу) є:

- 1) запровадження двоступеневого навчання та освітніх і кваліфікаційних ступенів бакалавр-магістр;
- 2) запровадження кредитної системи обліку трудомісткості навчальної роботи студентів. За основу береться ECTS (European Credit Transfer Sistem – європейська кредитно-трансферна система), що має накопичувальний характер;
- 3) формування системи контролю якості освіти;
- 4) покращення академічної мобільності студентів та викладачів;
- 5) підтримання привабливості європейської системи освіти з одночасним збереженням кращих традицій і надбань національної системи вищої освіти.

Протягом останніх 12 років керівництво нашої держави, в більшій мірі, намагалося слідувати задекларованим принципам та реформувати вітчизняну

систему вищої освіти у вимірі європейської інтеграції та слідуючи принципам Болонського процесу. Однак, як і будь які реформи та зміни, реформа системи вищої освіти в нашій державі проходила досить складно та неоднозначно.

Пріоритетність та важливість реформування системи вищої освіти у зв'язку з переходом на європейські освітні стандарти було підтверджено у Законі України «Про вищу освіту» № 2984-III із змінами від 4 листопада 2005 р., та Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.14 р. № 1556-VII. Варто зазначити, що визначну роль у запровадженні та реалізації європейських освітніх стандартів відіграло Міністерство освіти та науки України. Ще на початку 2000-х років було прийнято ряд важливих нормативно-правових та законодавчих актів, які мали відповідати європейським освітнім зразкам. У документі, що мав назву «Національна доктрина розвитку освіти» [11], було визначено важливі напрямки розвитку освіти в Україні та вказано на пріоритетність європейської інтеграції в освітній сфері. У процесі переходу на нові стандарти в системі вищої освіти, згідно з європейськими нормами, Міністерство освіти та науки України (МОН) видало ряд наказів та постанов, які стосувалися переходу українських вищих навчальних закладів на європейські освітні стандарти, зокрема, запровадження кредитно-модульної системи та впровадження «Додатку до диплома» європейського зразка. Серед них можна виокремити наступні: «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [12], «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [13], «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [14], «Про запровадження у вищих навчальних закладах України кредитно-трансферної системи» [15], «Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка [16].

У ході освітніх реформ, було прийнято ряд нормативно-правових документів, які мали на меті модернізувати освітню систему та привести її у відповідність з європейськими стандартами. Ще до підписання Болонської декларації Україна

прийняла «Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 р. № 49)» [17]. Україна підтримала загальне розуміння цілей Болонського процесу, про які зазначається в Болонській декларації і подальших комюніке, підтвердила свої зобов'язання відносно координації своїх дій у рамках Болонського процесу з метою формування Європейського простору вищої освіти, про що зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» від 13 липня 2007 р. № 612 [18].

З часу приєднання до Болонського процесу в Україні було проведено низку заходів щодо імплементації європейських освітніх стандартів у систему вищої освіти України. Основні досягнення визначено в Аналітичному звіті Болонського Секретаріату, підготовленому на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу в системі вищої освіти України у 2007–2009 рр. [19]. До таких, зокрема, відносять: впровадження ступеневої системи, стандартів і рекомендацій забезпечення якості вищої освіти відповідно до вимог міжнародної організації «Європейська мережа забезпечення якості», набуття урядового членства в Європейському реєстрі із забезпечення якості, введення європейської кредитно-трансферної системи, додатку до диплома європейського зразка, розробку національної системи кваліфікацій.

В Україні з 2009 року, за ініціативою Європейської комісії та за підтримки Міністерства освіти і науки України, діє Національна команда експертів з реформування вищої освіти, яка займається підтримкою модернізації системи вищої освіти у країнах-учасниках програми Темпус. Таку команду було створено з метою залучення визначного експертного досвіду, здатного прискорити досягнення цілей Болонського процесу у світлі національних потреб та прагнень, посилити міжнародну складову Болонського процесу [20].

Важливою складовою участі України у Болонському процесі є покращення академічної мобільності студентів, аспірантів та викладачів. Тобто, можливість протягом нетривалого чи довготривалого часу навчатися, стажуватися, переймати досвід, викладати в закордонних, в першу чергу європейських ВНЗ. Незважаючи на приєднання до Болонського процесу в 2005 році та формальне запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) поняття мобільності в українському освітньому законодавстві тривалий час не було визначено, а її практична реалізація здійснювалась з посиланням на досить абстрактний розділ XII «Міжнародне співробітництво» Закону України «Про вищу освіту» 2002 року. Окремі наукові публікації з цієї тематики присвячувались звітуванню про реалізацію конкретних міжнародних проектів або залишались загальними розміркуваннями навколо цієї проблематики. Лише в Примірному положенні про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки від 29 травня 2013 року № 635 було записано, що «академічна мобільність передбачає участь студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу (в Україні або за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін, практик тощо». Жодного слова про академічну мобільність викладачів у документі не було.

І лише в новій редакції Закону України «Про вищу освіту» (2014 рік) нарешті дано означення: «академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами» [21, с. 116].

Однак питання академічної мобільності, на жаль і на сьогоднішній день є складним та має цілий ряд перешкод. В першу чергу це пов'язано з досить низьким рівнем фінансування проектів та грантів з боку держави та української

влади, переважна більшість міжнародних наукових, освітніх проектів, програм, грантів, міжнародних стипендій фінансується за рахунок іноземних партнерів та міжнародних освітніх організацій, зокрема таких як Темпус, Еразмус Мундус, Еразмус + та ін. [20].

Досить складним та дискусійним, а також можна сказати довготривалим, виявився процес запровадження в українській системі вищої освіти багатоступеневого рівня освітніх кваліфікацій за європейським зразком. Найбільше дискусій та проблем виникало з тим, що у більшості європейських країн просто відсутній освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліста», що за вітчизняною ще радянською системою передбачає 5-ти річний термін навчання у ВНЗ. Натомість європейська система побудована на трьох основних рівнях – бакалавр-магістр, доктор філософії.

Багатоступеневу систему європейського зразка в Україні почали запроваджувати досить давно. Згідно із Національним звітом щодо впровадження положень Болонського процесу від 14 грудня 2006 року у 2006/2007 навчальному році всі ВНЗ III-IV рівня акредитації мали перейти на двоступеневу систему підготовки, що відповідало Болонським принципам[22]. Тобто, в Україні почала реалізовувалась багатоступенева система «бакалавр-магістр-доктор філософії», а з 2009/2010 навчального року більшість українських ВНЗ взагалі відмовилися від освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» повністю перейшовши на багатоступеневу систему за європейським зразком та згідно з умовами Болонської декларації. Новий законом «Про вищу освіту 2014 року затвердив у системі вищої освіти України наступні освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший бакалавр-бакалавр-магістр-доктор філософії-доктор наук [23]. Така система освітньо-кваліфікаційних рівнів функціонує в більшості європейських країн та відповідає вимогам Болонського процесу.

Варто зазначити, що в контексті реформи вищої освіти та з переходом на багатоступеневу систему кваліфікаційних рівнів європейського зразка в

Україні, зокрема серед академічної спільноти, викладачів та студентів досить довгий час не було однозначної позиції. Проблема полягала у тому, що за європейським зразком освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» вважається повною вищою професійною кваліфікацією, натомість на ринку праці українських бакалаврів, які мали за 3-4 роки підготовки, не готові були сприймати як висококваліфікований працівників. Наш вітчизняний ринок праці продовжував орієнтуватися на «спеціалістів». Також досить довгий час такі зміни в освітньо-кваліфікаційній рамці викликали незгоду, занепокоєння і навіть супротив керівництва та адміністрації деяких ВНЗ, зокрема технічних та медичних спеціальностей. Головний аргумент, наприклад, був таким «Як можна підготувати висококваліфікованого лікаря, інженера, будівельника всього за 3-4 роки і випускати його на ринок праці?» Однак, нині ми маємо об'єктивну ситуацію, коли 100% українських ВНЗ III-IV рівнів готують кадри саме на основі багатоступеневої системи «бакалавр-магістр-доктор філософії». Таким чином, у вітчизняній системі вищої освіти вищі навчальні заклади готують спеціалістів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» – спрямованих на практичну діяльність із застосуванням здобутих умінь, знань і навичок на практиці, зокрема на підприємствах, а освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр» передбачає акцент саме на науково-дослідній роботі, більш теоретичній та складній. Разом з тим, об'єктивним є той факт, що відсоток студентів, які прагнуть отримати освітньо-кваліфікаційний рівень «магістра» значно перевищує відсоток «бакалаврів», які все ще залишаються незатребуваними та мало конкурентними на ринку праці. Також окреме питання залишається з визнанням наших вітчизняних кандидатів наук як «дійсних» таких, що реально визнаються в країнах Європи, а не «формальних» умовних, дипломи яких нині видаються Державною атестаційною комісією та Міністерством освіти і науки.

Після приєднання України до Болонського процесу постало завдання наближення вітчизняного освітнього законодавства до європейських зразків

одним з важливих напрямів цієї діяльності було створення Національної рамки кваліфікацій (НРК). Відповідна робота розпочалася ще з 2008 р. Постанову Кабінету Міністрів України про затвердження НРК було ухвалено в листопаді 2011 року. Однак, відсутність реальної практики застосування НРК у 2012-2014 роках свідчило, що цей документ носив суто декларативний характер і реально не сприяв процесу європейської інтеграції. Ухвалена РНК не вирішувала завдань реальної гармонізації вітчизняної та європейської систем кваліфікацій. Імплементация НРК в національне законодавство лише розпочалася у 2014 році з ухваленням нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [21, с. 33].

На думку вітчизняного експерта, та першого заступника голови комітету Верховної Ради з питань освіти та науки, Олександра Співаковського, серйозні проблеми та перешкоди на шляху до реалізації Болонської декларації виникли у зв'язку із створенням Національного агенства із забезпечення якості вищої освіти, яке не має можливості протягом декількох років ефективно працювати через різні бюрократичні перепони. Підсумовуючи експерт зазначає, що в результаті за запровадження принципів Болонського процесу Україна отримала від Європейської комісії оцінку 2,2 бали з можливих п'яти і посіла почесне 47-ме місце із 48-ми країн учасниць Болонського процесу [24].

Що стосується запровадження в українській системі вищої освіти європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) або системи перерахунку навчальних кредитів, то вперше її спробували запровадити ще у 2003-2005 роках. Однак ця система була гібридом європейських рекомендацій та вітчизняної модульно-рейтингової системи. Це у свою чергу призвело до суттєвих розбіжностей та непорозумінь. Врешті решт, у 2014 році з ухваленням нової редакції Закону «Про вищу освіту» ЄКТС в Україні набула належної легітимності. Зокрема, ЄКТС було визначено як «систему трансферу і накопичення кредитів, що використовуються в європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх

компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти; введено поняття «кредиту» ЄКТС як одиниці вимірювання обсягу навчального навантаження, обсяг одного кредиту мав становити 30 годин. Навантаження навчального року повинно відповідати 60 кредитам ЄКТС [21, с. 35-36].

Важливим інструментом спільного рівня кваліфікацій та компетенцій в межах європейського простору вищої освіти та наукових досліджень виступає Додаток до диплома (Diploma Supplement), який в Україні називають Додаток до диплома європейського зразка.

У 2006 році Міністр освіти і науки України проголосив про перехід на видачу Додатків до диплому європейського зразка, які будуть оформлюватись англійською мовою, безоплатно і для всіх випускників з 2008/2009 навчального року. Реальне рішення про це було ухвалено в жовтні 2009 року, а відповідний наказ було підписано лише в квітні 2010 року. Цим наказом визначалося, що відповідні документи виготовлятимуться централізовано для акредитованих ВНЗ за єдиною формою, а їх видача не буде обов'язковою, а лише за бажанням випускників. Впродовж 2010-2013 років цей процес не набув масового характеру і було видано лише 17 тисяч Diploma Supplement. Тільки близько 100 українських ВНЗ почали реально видавати своїм випускникам ці документи. Більшість Додатків європейського зразка було видано у навчальних закладах Києва, Одеської та Харківської областей, причому основна їх частина видавалась випускникам другого циклу вищої освіти, тобто магістрам. Нова редакція Закону «Про вищу освіту» передбачає обов'язковість видачі Додатку до диплома європейського зразка бакалаврам, магістрам та докторам філософії, дозволяючи виготовлення таких документів безпосередньо вищими навчальними закладами, що відповідає міжнародній практиці. Тепер в Україні створено відповідну законодавчу базу для видачі Diploma Supplement. Проте багато ВНЗ ще не до кінця усвідомлюють потенціал цього інструмента, а багато студентів взагалі досі не проінформовані про можливість його отримання [21, с. 40-41].

Таким чином, інтеграція України у європейський освітній простір протягом дванадцяти останніх років реалізовувалася в рамках участі у Болонському процесі, який започаткував становлення єдиного європейського освітнього простору, та в рамках участі у міжнародних освітніх програмах і проектах. У процесі реформування системи вищої освіти наша держава поступово переходить на європейські освітні стандарти. Це, в першу чергу, стосується переходу на багатоступеневу систему та відмову від освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст», відсутнього у країнах Європи, реалізацією європейської кредитно модульної системи ECTS у навчальному процесі, участю українських студентів та викладачів у різноманітних проектах академічного обміну, отриманням міжнародних грантів та стипендій. Все більше українських студентів мають можливість навчатися та працювати у Європейських вищих навчальних закладах, переймати досвід у застосуванні передових технологій, розкривати свій науковий потенціал.

Разом з тим залишається ще ряд невирішених, складних проблем, які в першу чергу пов'язані з важким економічним станом нашої країни, недостатнім фінансуванням сфери освіти та науки з боку держави, застарілою матеріально-технічною базою більшості ВНЗ в країні, досить низьким рівнем володіння іноземними мовами як студентами, аспірантами, так і молодими науковцями та науково-педагогічними кадрами, проблемами корупції, та подолання бюрократичних перепон. Основоположним документом, що має стати ефективним та дієвим інструментом переходу української системи вищої освіти на європейські освітні стандарти залишається новий Закон України «Про вищу освіту». Дещо вже вдалося зробити, зусиллями Уряду, Міністерства освіти і науки, української дипломатії – з одного боку, та зусиллями керівництва і адміністрації безпосередньо українських вищих навчальних закладів, окремих, викладачів, співробітників, аспірантів і простих студентів. На сьогодні можемо констатувати той факт, що реформа системи освіти в нашій країні триває і вона неухильно рухається шляхом європейської інтеграції.

Список використаних джерел та літератури:

1. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / За ред. В. Г. Кременя. К.: 2008. – 147 с.
2. Січкаренко Г. Г. Трансформація вищої освіти в незалежній Україні: Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 362 с.
3. Литвин, О. Болонський процес і наші державні стандарти / О. Литвин // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 42–44.
4. Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. / М.З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
5. Андрущенко В. Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу: Бесіда з ректором педагогічного університету ім. М. Драгоманова В. Андрущенко / Вела М. Корюненко // Освіта України. – 2004. – № 13. – 17 лютого. – С. 4.
6. Вікторов В. Нові моделі управління освітою: [Процес перетворень у системі управління освітою України відповідно до вимог Болонського процесу] / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 66-71.
7. Данилишин М. Оболонювання: [Погляд на приєднання України до Болонського процесу: труднощі приєднання] / М. Данилишин // Всеукраїнська технічна газета. – 2005. – № 27 (7 липня). – С. 8-9.
8. Калінічева Г. І. Академічна мобільність як складова європейського простору вищої освіти / Г. І. Калінічева // Вища освіта України. – 2010. – Додаток 4, том 1(19) – Тематичний випуск Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору – 576 с.
9. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Укл. П.В. Бех, Ю.Л. Маліновський: за ред. академіка В.П. Андрущенка. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 221 с.
10. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». – Болонья, 19 червня 199 року [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_525 – Назва з екрану. – Дата звернення: 27.03.2017.

11. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України Л. Д. Кучмою від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> – Назва з екрану. – Дата звернення: 1.10.2016.

12. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОН від 23.01.2004 р. № 48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_48.doc – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

13. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОН від 20.10.2004 р. № 812 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_812.doc – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

14. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОН від 30.12.2005 р. № 774 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_774.doc – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

15. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи» Наказ МОН України від 16.10.2009 р. № 943 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/943.doc> – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

16. Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка» Лист МОН від 10.06.10. № 1/9-409 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evointehracya/1_9_409.doc – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

17. Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки : Наказ Міністерства освіти і науки України № 49 від 23 січня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3127/ – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

18. Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року : Наказ Міністерства освіти і науки України № 612 від 13 липня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nmu.edu.ua/bolon11.php>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

19. Аналітичний звіт Болонського Секретаріату – 2009: резюме і оціночний лист, що підготовлені на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/dosyag_2007_2009_ukr.doc – Назва з екрану. – Дата звернення: 28.09.2016.

20. Національний Темпус / Еразмус + офіс в Україні. Національна команда експертів з реформування вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/sklad-i-zavdanna.html> – Назва з екрану. – Дата звернення: 29.09.2016.

21. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, О.І. Шарова. – К.: Таксон, 2014. – 144 с.

22. Національний звіт України про впровадження положень Болонського процесу. 14 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://timo.com.ua/node/615> – Назва з екрану. – Дата звернення: 03.04.2017.

23. Закон України Про вищу освіту (Відомості Верховної ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Назва з екрану. – Дата звернення: 03.04.2017.

24. Співаковський О. Шлях НАЗЯВО: крок уперед, два кроки назад? [Електронний ресурс] / О. Співаковський // Голос України. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/271287> – Назва з екрану. – Дата звернення: 15.05.2017.

References:

1. KREMEN V. (ed) (2008). *Osnovni zasady rozvytku vyshhoyi osvity Ukrayiny v konteksti Bolonskogo procesu*. Kyiv.
2. SICHKARENKO G. G. (2009) *Transformaciya vyshhoyi osvityv nezalezhnij Ukrayini: Monografiya*. K.: Vyd. centr KNLU.
3. LYTUVYN, O. (2004) Bolonskyj proces i nashi derzhavni standarty // *Vyshha osvita Ukrayiny*. № 3. P. 42–44.
4. ZGUROVSKIY, M.Z. (2006) *Bolonskyj proces: golovni pryncypy ta shlyaxy strukturnogo reformuvannya vyshhoyi osvity Ukrayiny*. – K.: NTUU «KPI».
5. ANDRUSCHENKO, V. (2004) Pedagogichna osvita Ukrayiny v strategiyi Bolonskogo procesu: Besida z rektorom pedagogichnogo universytetu im. M. Dragomanova V. Andrushhenkom. /*Osvita Ukrayiny*. № 13. 17 lyutogo. P. 4.
6. VIKTOROV, V. (2005) Novi modeli upravlinnya osvitoju: [Proces peretvoren u systemi upravlinnya osvitoju Ukrayiny vidpovidno do vymog Bolonskogo procesu] // *Vyshha osvita Ukrayiny*. № 2. P. 66–71.
7. DANYLYSHYN, M. (2005) Obolonyuvannya: [Poglyad na pryednannya Ukrayiny do Bolonskogo procesu: trudnoshhi pryednannya] // *Vseukrayinska texnichna gazeta*. № 27 (7 lyupnya). P. 8–9.

8. KALINICHEVA, G. I. (2010) Akademichna mobilnist yak skladova yevropejskogo prostoru vyshhoyi osvity // *Vyshha osvita Ukrayiny*. Dodatok 4, tom 1(19). Tematychnyj vypusk *Vyshha osvita Ukrayiny* u konteksti integraciyi do yevropejskogo osvitnogo prostoru.

9. ANDRUSHHENKO, V. (ed) (2004) *Bolonskyj proces: tendenciyi, problemy, perspektyvy*. K.: NPU imeni M.P. Dragomanova.

10. Spilna deklaraciya ministriv osvity Yevropy «Yevropejskyj prostir u sferi vyshhoyi osvity». Bolonya, 19 chervnya 199 roku. [Online]. Available from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_525 (Accessed: 27.03.2017.)

11. Nacionalna doktryna rozvytku osvity. Zatverdzhena Ukazom Prezy`denta Ukrayiny L. D. Kuchmoyu vid 17 kvitnya 2002 roku № 347/2002 [Online]. Available from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (Accessed: 1.10.2016.)

12. Pro provedennya pedagogichnogo eksperymentu z kredytno-modulnoyi systemy organizaciyi navchalnogo procesu. Nakaz MON vid 23.01.2004 r. № 48 [Online]. Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_48.doc (Accessed: 28.09.2016.)

13. Pro osoblyvosti vprovadzhennya kredytno-modulnoyi systemy organizaciyi navchal`nogo procesu. Nakaz MON vid 20.10.2004 r. № 812 [Online]. – Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_812.doc (Accessed: 28.09.2016.)

14. Pro vprovadzhennya kredytno-modulnoyi systemy organizaciyi navchalnogo procesu. Nakaz MON vid 30.12.2005 r. № 774 [Online]. Available from: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_774.doc (Accessed: 28.09.2016.)

15. Pro zaprovadzhennya u vyshhyx navchalnyx zakladax Ukrayiny Yevropejskoyi kredytno-transfernoyi sy`stemy» Nakaz MON Ukrayiny vid

16.10.2009 r. № 943 [Online]. Available from:
<http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehracyia/943.doc> (Accessed:
28.09.2016.)

16. Shhodo zaprovadzhennya Dodatka do dy`ploma Yevropejskogo zrazka»
Lyst MON vid 10.06.10. № 1/9-409 [Online]. Available from:
http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehracyia/1_9_409.doc (Accessed:
28.09.2016.)

17. Programa dij shhodo realizaciyi polozhen Bolonskoyi deklaraciyi v
systemi vyshhoyi osvity i nauky Ukrayiny na 2004–2005 roky : Nakaz Ministerstva
osvity i nauky Ukrayiny № 49 vid 23 sichnya 2004 r. [Online]. Available from:
http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3127/ (Accessed: 28.09.2016.)

18. Pro zatverdzhennya Planu dij shhodo zabezpechennya yakosti
vy`shhoyi osvity Ukrayiny ta yiyi integraciyi v yevropejske i svitove osvitnye
spivtovarystvo na period do 2010 roku : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny
№ 612 vid 13 lypnya 2007 r. [Online]. Available from:
<http://www.nmu.edu.ua/bolon11.php> (Accessed: 28.09.2016.)

19. Analitychnyj zvit Bolons`kogo Sekretariatu – 2009: rezyume i
ocinochnyj lyst, shho pidgotovleni na osnovi Nacionalnogo zvituz iz
zaprovadzhennya polozhen Bolons`kogo procesu [Online]. Available from: http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/dosyag_2007_2009_ukr.doc (Accessed:
28.09.2016.)

20. Nacionalnyj Tempus / Erasmus + ofis v Ukrayini. Nacionalna komanda
ekspertiv z reformuvannya vyshhoyi osvity [Online]. Available from:
<https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/sklad-i-zavdanna.html> (Accessed:
28.09.2016.)

21. FILINKOVA, T.V. (ed.) *Monitoryng integraciyi ukrayinskoyi systemy
vyshhoyi osvity v Yevropejskij prostir vyshhoyi osvity ta naukovo doslidzhennya:
monitory`ng. doslidzh. : analit. zvit* / Mizhnarod. blagod. Fond «Mizhnarod. Fond
doslidzh. osvit. polityky». K. : Takson, 2014.

22. Nacionalnyj zvit Ukrayiny pro vprovadzhennya polozhen Bolonskogo procesu. 14 grudnya 2006 roku. [Online]. Avaliable from: <http://timo.com.ua/node/615> (Accessed: 28.09.2016.)

23. Zakon Ukrayiny Pro vyshhu osvitu (Vidomosti Verxovnoyi rady (VVR), 2014, № 37-38, st. 2004. [Online]. Avaliable from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Accessed: 28.09.2016.)

24. SPIVAKOVSKIY, O. Shlyax NAZYaVO: krok upered, dva kroky nazad? // *Golos Ukrayiny*. [Online]. Avaliable from: <http://www.golos.com.ua/article/271287> (Accessed: 15.05.2017.)

Evgen Khan,
PhD (history),
Junior Research Fellow of the Research Department
(history department)
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

**THE BOLOGNA PROCESS ENGAGEMENT OF UKRAINE:
TWELVE YEARS TOWARDS THE EUROPEAN
EDUCATIONAL PROCESS**

Abstract. The integration and deepening cooperation with Europe within the scope of higher education remains essential for the European integrative aspirations of Ukraine. For years, our country has been a strategic partner of Europe. Since Ukraine gained its independence, the government kept on declaring ambitions to implement the European principles in all sectors of life. So does it concerning the sphere of higher education. In 2005 Ukraine signed the Bologna Declaration and therefore officially joined the Bologna process. To this end, Ukraine assumed obligations to partake in reforming the system of higher

education and to implement the European standards of education therein. For many years Ukraine was closely cooperating with European countries within the framework of science and education. Over twenty five years a series of international agreements have been signed between Ukraine and the countries of Europe, both at governmental level and that of the Ministries of Education. Moreover, a number of interdepartmental agreements have been signed at the academic level. May 19, 2017 marks the twentieth anniversary of the Bologna declaration accession of Ukraine. Twenty years of experience of Ukraine's participation in the Bologna process still generate interest and provoke discussions within the Ukrainian society, foremost in the academic world, as well as among students, professors, politicians, officials, analysts and experts. This article investigates the key elements of Ukraine's participation in the Bologna process. It as well covers the European-oriented reform of the higher education system for over ten years and analyses the efficacy and success thereof. The article emphasizes benefits and drawbacks of Ukraine's joining the Bologna process.

Key Words: The European Educational System, the Bologna Process, higher education.